

Hamvas Béla beszéde a Magyar Esztétikai Társaság 1945. évi újjáalakító értekezletén

Összegyűltünk, hogy a Magyar Esztétikai Társaságot újjáalakítsuk, és olyan közösséget teremtsünk, amelyben a művész, a gondolkozó és a tudós együttesen a *legnagyobb* vállalkozik. Így mondom: a *legnagyobb*. Arra, hogy a művészet, a gondolkozás és a tudomány számára közös alapot építsünk, és az emberi lét megújítására kísérletet tegyünk.

A kedvező pillanat elérkezett. Nem azzal érkezett el, hogy e megújulásra a világtörténetben látszólag sohasem volt kevésbé alkalmas idő, s éppen ezért valójában sohasem volt inkább alkalmas. Minden külső körülmény a megújulás lehetősége ellen szól; a fenéig felkavart gyűlölet, marakodás türelmetlenség, durvaság, kapzsiság e katasztrofális örületének kellős közepében a lefelé való zuhanást lehetetlennek látszik megakadályozni, megállítani és az embert fölemelni. De éppen, mert már kivétel nélkül minden körülmény negatív lett, érkezett el az alkalom a pozitív tetre. „Ahol nő a veszély, közeledik a megmentő” – mondja Hölderlin: „*wo aber Gefahr ist, wächst das Rettende auch.*” A legreménytelenebb pillanatokban van meg a lehetőség arra, hogy egyszerre mindent hatványozva visszanyerjünk.

A döntő pillanat elérését azonban nem ezért érezzük. Egy fiatal barátunk a minap svájci gondolkozó szavát idézte: Európa megújulása két országból indulhat el – az egyik a békés, civilizált, magas kultúrájú, gazdag, zárt, érintetlen polgári Svájc, a másik a minden irányban nyílt, feldúlt, szegény, félvad, meggyötört Magyarország. Ezt a gondolatot nem kell bővebben kifejteni. E szavak mindnyájunkban megérintenek valamit, amely messze túl van hiúságon, nemzeti gőgön, nagyozáson. Tudjuk, hogy ezek a szavak igazak. Érezzük, hogy egyre fokozottabb felelősség hárul reánk. E szavakban felismerjük azt, amit szívünk mélyén egészen kézzelfoghatóan érzünk.

Mi? Éppen mi? Mi a szegények, a félvadak? Az elmaradottak? Igen, mi a feldúltak, a koldusok, a legázoltak. Éppen mi, akiket a történet minden tisztítótüzén átégettek, akik e pillanatban a föld minden népe között a legtöbbet szenvedtük – de éppen ezért a legtöbbet tapasztaltunk, s éppen ezért a legtöbbet tudunk. A tudás állít bennünket a középpontba.

Nos: a világtörténet súlypontja ma itt Magyarországon van. A megújulásnak innen *kell* elindulnia. Innen *fog* elindulni. Lehet ez a megújulás külső? Lehet ez merő gazdasági vagy társadalmi természetű? Nem. Mindnyájan tudjuk, hogy azokban a férfiakban, akik külső ügyeinket vezetik,

ebből a szempontból nem bízhatunk. Szívesebben mondanánk, hogy reményeinknek megfelelnek és a megújulás belőlük fog elindulni. Hát elindulhat?

Lehet ez a megújulás belső? Eleget hallottunk merő belső receptekről, s közöttünk senki sincs, aki ezekből már réges-rég ki ne ábrándult volna. – A megújulásnak egyszerre külsőnek és belsőnek kell lennie. Az *egész embert* meg kell újítani. S az a valami, ami az egész embert, a külsőt is, a belsőt is egyszerre, egy időben és ugyanakkor érinti és magával tudja ragadni, az a valami: *a művészet*. A művészetből kell kiindulnia annak a kezdeménynek, amely kezdeményt a világtörténet e pillanatában nekünk itt Magyarországon kell megtennünk, nekünk itt Magyarországon, akik le vagyunk gázolva, akik koldusok vagyunk, de akik a történet minden tűzén átégtünk, mérhetetlenül szenvedtünk, de akik éppen ezért más népeknél mérhetetlenül *többet tudunk*.

A művészet: a festészet, a szobrászat, a költészet, a zene, s vele a tudomány és a gondolkodás e szövetsége, amely társaságunkban megvalósult és alakot öltött, a megújulás kezdeményének kiindulópontja lehet és kell lennie. A társaság a művészet, a tudomány és a gondolat nevében most megvalósult, és rendszeresen magába fogadja azokat, akik az emberi élet megújulása érdekében komoly erőfeszítést kívánnak tenni. Nem külön külső, mint a gazdasági és a társadalmi és a technikai, nem külön belső, mint a valósággal kapcsolatban nem levő, tévesen úgynevezett szellemi megoldást kívánunk, hanem olyat, amely a teljes emberre vonatkozik. A művész és a gondolkodó tudja, hogy a teljes megoldás alak és lényeg, forma és tartalom, külső és belső együtt. Igazságok soha a Földön nem jelentkeztek testetlenül, és soha nagy formák nem jelentkeztek igazság nélkül. Ezért kell a merő külsőség irrealitását, amely a gazdaságban és a technikában jelentkezik, s a merő belsőség irrealitását, amely a tévesen értelmezett szellemben jelentkezik – mind a kettőt, mint feleúton megállott törekvést elvetni. S ezért kell a középpontba a művészetet helyezni, amely a külsőt a belsőtől nem választja el, és nem is tudja, és nem is akarja elválasztani.

Értsük meg: nem világmegváltó társadalmi és gazdasági rendet kívánunk alkotni, és nem világmegváltó szellemet akarunk. Ilyesmit senki se várjon. Azt az alapvetően megújult életet akarjuk, amelyen a társadalom és a gazdaság és a szellem nyugszik. Élő emberi lényünk számára, életünk és sorsunk és tevékenységünk számára *új értelmet* kívánunk. Mert a társadalmak és az államok, a korszakok és az életformák nem önmagukból születnek. Egyáltalában nem. Minden a lét *új értelméből* keletkezik. A létnek olyan új értelméből, amelyet minden időben és minden korban legeslegelőször a művészet mondott ki és teremtett és formált meg. A lét sohasem változik és nem változhatik. A társadalom sem. A föld sem. A világ sem. Mindig ugyanaz volt és lesz és marad. Tízezer évvel ezelőtt sem volt más, mint ma. Az emberi élet, a sors, a feladat, a tevékenység *értelme* azonban szüntelenül változik. Szüntelenül átértékelődik. Ebben az átértelmezésben élünk állandóan, de nem úgy, hogy ettől az átértelmezéstől *függetlenek* vagyunk, hanem úgy, hogy *mi vagyunk* azok, akik életünket és sorsunkat és feladatainkat folytonosan átértelmezzük. S az az ember, aki a mindig újabb és újabb értelmeket kimondja és megalkotja, és szemléletesen *az egész ember* számára érthetően és elérhetően elénk teszi – az a művész.

Itt van, és egyedül itt van a bennünket, magyarokat világtörténetileg döntően érintő mozzanat jelentősége. Ne éljünk abban az irreális hitben, hogy tőlünk a világ valamilyen új, eddig nem látott, világboldogító társadalmi rendet vár, talán valamilyen új, tökéletesített gazdasági rendszert, vagy esetleg új, úgynevezett szellemet. Magyarország történeti szerepe ma az, hogy mivel a legtöbb tűzön égett át, mivel a legtöbbet szenvedett, s éppen ezért ma *a legtöbbet tud*, azért a világ által várt új értelmet megtalálja, kibontja, *a legmélyebben meg tudja érteni a létet, és az új értelmet ki fogja fejezni*.

A döntő mozzanat az értelem megtalálása, kimondása és kifejezése. Ez a primordiális teremtés. Ha ez megtörtént, ha az értelem kivilágosodott és nyilvánvalóvá lett, jöhetnek azok, akik az értelmet a gazdaságra és a társadalomra és a szellemre alkalmazzák. Amíg az értelmet nem ismerik, addig kénytelenek értelmetlenül cselekedni. Ezt az értelmetlen zűrzavart látjuk ma a külső világ egész vonalán.

Tudatosítsuk magunkban azt, hogy: *az emberi létet ma primordiális módon a művészet értelmezi.* A művészet van birtokában annak a módszernek, amely az emberi lét másra vissza nem vezethető legelső értelemait megtalálja és úgy ábrázolja, hogy az az egész emberiség számára megnyilatkozik.

Tudatosítsuk magunkban azt, hogy: *a lét értelmezése az életben az első, s így a teremtő mozzanat* és minden egyéb: társadalomszervezés, gazdasági rend, béke, morál, jólét *csakis* ebből a művészet által már értelmezett létből történhetik.

És tudatosítsuk magunkban azt, hogy: *a világtörténet jelen pillanata most itt Magyarországon bennünket szólít fel arra, hogy ezt az értelmet megkeressük és kimondjuk.*

Ha ezt a három gondolatot magunkban tudatosítottuk, akkor fel tudjuk fogni az e társaságban való összegyűlésnek igazi jelentőségét: ahol az emberi élet megújulásának jelében művészek, tudósok és gondolkozók találkoztak.

Olyan kis közösséget teremtettünk, amely lehetőséget nyújt nekünk arra, hogy – mint az imént mondtam – a legnagyobbra vállalkozzunk.

Mi ez a legnagyobb? – az emberi lét megújulására kísérletet tenni!

Megállapítottuk, hogy erre a megújításra se merőben külső, se merőben belső eljárás nem alkalmas, egyedül a művészet, amely a külső és a belső tevékenységet egyesíteni tudja.

A megújítás nem utópisztikus államrend és kimeríthetetlen boldogság megvalósítását célozza, hanem azt, hogy megrontott és feldúlt emberi életünknek új értelmet adjon. Minden rend és boldogság csak az újonnan értelmezett életből fakadhat. Ez a művészet feladata.

Minden valószínűség szerint ma beláthatatlan művészi virágzás küszöbén állunk. Olyan virágzás küszöbén, amelyhez képest még a reneszánsz méretei is szűkek. A művészetnek ma az egész világon gyűjtőpont jellege van. Mindenki tudja, hogy a legnagyobb dolgok a művészetben dőlnek el. A művészet jelentősége sohasem volt szélesebb, áthatóbb, mélyebb és elhatározóbb. A művészet a lét értelmének sugárzó középpontja. Ennek a nagy virágzásnak előjelei az egész világon tapasztalhatók. A művészet eseményei ma végtelenül fontosabbak, jelentékenyebbek és izgalmasabbak, mint a világpolitika vagy a gazdaság eseményei. Tudjuk, hogy életünket valójában a művészet dönti el, és nem a világpolitika. A művészet e példátlan fellendülése azt jelenti, hogy a lét új értelmezése küszöbön áll. A döntő szót pedig mi, itt Magyarországon fogjuk kimondani.